

Миодраг Н. Симовић¹
Владимир М. Симовић²

Проф. др Ратко Ковачевић
*ПСИХИЈАТРИЈСКА ВЈЕШТАЧЕЊА У СУДСКОМ
ПОСТУПКУ*

*(Институт за криминолошка и социолошка истраживања у Београду
и Завод за форензичку психијатрију у Сокоцу, Београд, 2017, стр. 432)*

Књига проф. др Ратка Ковачевића³ *Психијатријска вјештачења у судском поступку* представља синтезу дугогодишњег рада аутора у области психијатријских вјештачења са стручном методологијом и савременим научним објашњењима из ове области. Рецензенти су др Славица Ђукић Дејановић, неуропсихијатар, редовни професор Факултета медицинских наука у Крагујевцу и академик др Станко Бејатовић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу.

Књига је конципирана у пет поглавља.

Прво поглавље „Принципи психијатријских вјештачења“ обухвата савремене концепте у пракси вјештачења у судском поступку. То су феноменолошки концепт који се базира на опису психијатријске патологије као медицинских чињеница, односно појавних облика - феномена душевних

1 Судија Уставног суда Босне и Херцеговине и редовни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, дописни члан Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине, инострани члан Руске академије природних наука и члан Европске академије наука и умјетности

2 Тужилац Тужилаштва Босне и Херцеговине.

3 Рођен у Сокоцу 1945. године. Основну школу завршио у Сокоцу, а гимназију у Сарајеву. Дипломирао на Медицинском факултету у Нишу 1970. године. Три године радио као лекар опште медицине у Ужицу, а затим специјализује неуропсихијатрију на Клиници за неуропсихијатрију у Београду коју завршава 1977. године. Послије тога је радио у Психијатријској болници у Сокоцу, када почиње да се интересује за форензичку психијатрију. Организовао на Сокоцу четири савјетовања психијатара и правника са југословенским учешћем. Усавршавања из области форензичке психијатрије обавља на Медицинском факултету у Загребу, гдје завршава субспецијализацију 1983. године, магистрира 1986. и докторира 1990. године. Током 1994. године прелази на рад у Специјалну затворску болницу у Београду на мјесто начелника Одељења за психијатријска вјештачења. У звању доцента на предмету правна медицина на Правном факултету у Бањој Луци изабран је 1996. године. На истом факултету 2001. године биран је за ванредног професора, а 2007. године за редовног професора. Посљедњих десет година ангажован је као професор по позиву на Медицинском факултету у Крагујевцу гдје руководи програмом едукације уже специјализације судске психијатрије. До сада је објавио преко стотину стручних и научних радова и три књиге из области форензичке психијатрије (*Форензичка психијатрија*, Београд 2000.; *Убиство у породици*, Београд 2006. и *Правна медицина*, Бања Лука 2008. године).

болести. Овај концепт је општеприхваћен у кривичном праву, као и у пракси психијатријских вјештачења. Веома је популаран и доминирајући у овој области. Базира се на опису психијатријских синдрома и успостављању каузалне везе између феномена душевне болести и опасног понашања душевних болесника. Други концепт, који аутор описује, јесте психоаналитички. Он се базира на Фројдовој психоаналитичкој теорији личности према којој се душевни живот човјека састоји од свјесног и несвјесног дијела. Свјесни дио је мали, а несвјесни изузетно велики, богат и моћан. Управо, у несвјесном дијелу психе налазе се бројни садржаји у виду дубоко потиснутих тзв. конфликта. Они континуирано утичу на понашање човјека које повремено може да буде опасно и криминално.

Дакле, основни смисао психоаналитичког концепта састоји се, како наводи аутор, у могућности анализе личности, тј. упознавања њених несвјесних садржаја и њиховог привођења свијести. На тај начин је могуће објаснити криминално понашање појединаца, а такав поступак анализе личности и привођење свијести потиснутих конфликта има терапијски ефекат. То је добро познати психоаналитички терапијски модел.

У овом поглављу аутор објашњава и појам и улогу психијатријског вјештака и дефинише га као психијатра (неуропсихијатра) са посебном форензичком едукацијом, који је емоционално усклађен и поштује етичке принципе своје струке, па је тако оспособљен да ментално здравље других тумачи у интересу медицинске истине. Даље, наводи се и објашњава улога сарадника у психијатријским вјештачењима (психолога, социјалног радника и стручњака других специјалности).

Посебна пажња поклања се моделима и садржајима психијатријске експертизе. Под појмом ове експертизе подразумијева се „животни и актуелни портрет вјештачене особе“. Наглашавају се четири модела психијатријске експертизе, и то два америчка и два европска. Тзв. домаћи модел психијатријске експертизе, који је доминантан у државама бивше Југославије, темељи се на њемачком форензичком моделу.

Друго поглавље књиге посвећено је психијатријским вјештачењима у кривичном поступку. Прво се говори о вјештачењу учинилаца кривичних дјела, тј. њихове урачунљивости и процесне способности. Као кључна форензичко - психијатријска одређења урачунљивости аутор наводи:

- психичко стање учиниоца у вријеме вјештачења,
- личност учиниоца,
- мотиве за учињење кривичног дјела,
- виктимолошки допринос жртве,
- аналиу деликтне ситуације и

- психичко стање учиниоца у вријеме извршења дјела.

Након свестране анализе наведених параметара аутор подсећа на генијалну мисао проф. Капамације да „вјештачење урачунљивости представља покушај реконструкције психичког стања учиниоца у вријеме извршења дела“. Тај покушај може да буде ближе или даље од истине, али увијек има за циљ активни допринос у сазнавању нових медицинских чињеница.

У овом поглављу аутор посебно анализира психијатријско вјештачење жртве и свједока. Препознаје релативни виктимолошки допринос жртве у генези и динамици кривичног дјела. Такође, фокусира психичке функције (опажање, памћење и репродукцију) као кључне елементе у процјени способности за свједочење.

Треће поглавље књиге обухвата душевне болести и поремећаје које познаје данашња клиничка психијатрија, а имају значај у раду психијатријског вјештака. Најприје се анализирају важеће класификације менталних болести и поремећаја, као што су менталне болести и поремећаји Свјетске здравствене организације, десета верзија (ICD 10) и Класификација Америчког психијатријског удружења (DSM IV). На крају овог поглавља аутор даје сопствени осврт на класификацију менталних поремећаја у пракси психијатријских вјештачења.

Слиједи приказ менталних поремећаја према редослиједу класификације Свјетске здравствене организације. Обухваћени су:

- органски ментални поремећаји,
- ментални поремећаји због употребе алкохола,
- ментални поремећаји због употребе дрога,
- психотични поремећаји (психозе),
- неуротски поремећаји (неурозе),
- ментални поремећаји изазвани стресом,
- поремећаји личности,
- ментална ретардација,
- младалаштво (адолесценција),
- епилепсија и
- симулација, агравација и дисимулација.

У четвртом поглављу књиге аутор се бави актуелним форензичко-психијатријским дилемама. Најприје се анализира значај афекта у кривичном праву и форензичкој психијатрији. Наглашава се значај афекта гњева и страха као кључних психијатријских синдрома код учињења кривичног дјела убиства. Улога психијатријског вјештака у индентификацији афекта гњева

посматра се као основ за постојање јаке раздражености и афекта страха у контексту постојања препасти. Међутим, раздраженост и препаст остају правне категорије које утврђује суд, а вјештак дијагностиком афективних стања помаже суду у том послу.

Аутор се посебно бави проблемом сексуалности и сексуалне делинквенције и наводи као кључне поремећаје сексуалне сфере:

- поремећаје полног идентитета и
- поремећаје сексуалне преференције.

Посебан сегмент у овом поглављу посвећен је чедоморству као интердисциплинарном, тј. правно-медицинском психијатријском проблему. Предмет нарочите пажње је одговорност психијатријског вјештака при дијагностици тзв. „поремећаја изазваног порођајем“ код чедоморке.

У даљем излагању анализира се практични форензички и кривично-правни проблем када се оптужени брани ћутањем. Ту је улога психијатријског вјештака специфична. Наиме, у таквој ситуацији вјештак може да обави психијатријско вјештачење, али без изјашњења о урачунљивости учиниоца. С тим у вези, за процјену урачунљивости, поред анализе личности учиниоца, потребно је и упознавање његовог емоционалног доживљаја дјела, а такво сазнање вјештак не може имати, уколико се оптужени брани ћутањем.

Пажњу аутора привлачи и феномен опасног понашања особа са психијатријским поремећајима. Наглашава се да припадници ментално болесне популације не показују већи степен опасности према околини у односу на тзв. ментално здраве особе.

Посебни сегменти у овом поглављу односе се на етику психијатријског вјештака и на утицај ирационалних садржаја у личности вјештака на експертно мишљење. Вјештак има многоструку обавезу, и то према: испитанику, наручиоцу вјештачења, другим вјештацима и себи. У анализи утицаја дубоких динамских садржаја у личности вјештака на експертно мишљење аутор полази од чињенице да су током вјештачења могуће посебне емоционалне релације између испитаника и вјештака. Оне се крећу од трансферне ситуације (обожавање вјештака и приписивање грандиозних моћи вјештаку) до разочарања у вјештака и упућивања погрдних и понижавајућих порука (контра - трансферна ситуација).

Пето поглавље књиге обухвата психијатријска вјештачења у парничном поступку. Систематски су обрађена:

- вјештачења из области пословне способности,
- вјештачења тестаментарне способности,

- вјештачења способности за закључење уговора,
- вјештачења у процесу накнаде нематеријалне штете (физички бол, страх, душевни бол и мобинг).

Посебно се у овом поглављу анализирају вјештачења у поступку развода брака, која обухватају експлорацију личности супружника и дјете, као и предлагање адекватног модела виђања између дјете и родитеља коме дјецца нису повјерена на старање. Предмет пажње су и процјена парничне способности странака у поступку и питања добровољне и недобровољне хоспитализације са аспекта психијатрије као хуманитарне науке.

Вриједност књиге представља и чињеница да она садржи 55 сопствених психијатријских експертиза које је аутор припремио током вишегодишњег вјештачења у судовима држава у окружењу.

На крају књиге наводи се списак литературе од 155 референци које су коришћене током писања.

Богатство ове књиге је и у томе што се на методичан, свеобухватан, суптилан и разумљив, а надасве објективан начин објашњава изнесена проблематика. Одабир тема је био изазов, а посебна осјетљивост долази до изражаја када се оне ставе у међусобну корелацију.

Најновија књига проф. Ратка Ковачевића представља емпиријску енциклопедију у коју су уткане дугогодишњи рад вјештака у судовима, савремена стручна методологија и актуелни научни погледи из области клиничке и форензичке психијатрије. Књига је веома погодна као уџбеник за психијатре који желе да се баве форензичко - психијатријским радом, а затим као стручна литература и подсетник за правнике, психологе, социјалне раднике, криминологе и друге стручњаке који показују интересовање за стручна и научна питања из ове области.

Мотив за приказ ове књиге јесте и у непостојању и врло ријетком објављивању научних и стручних текстова из подручја кривичног процесног права и форензичке психијатрије који се баве проблемима психијатријских вјештачења. Из тог разлога се жели упозорити на ово, по тематици, врло ријетко и драгоцјено објављено дјело.